Edith Södergran och döden

OM MAN som jag ända sedan sin tidiga ungdom varit intensivt engagerad i den litterära problematiken och under tre upprörda årtionden tagit aktiv del i idéernas kamp, får man ett häpnadsväckande intryck av hur snabbt och effektivt även det närmast förflutna förvandlas till ett skuggliknande och ogripbart skeende, som kan tolkas efter behag, men vars innersta drivfjädrar ingen längre förstår. Det gör att man blir allt mera skeptisk mot allt vad historia heter, inte minst litteraturhistoria. Man skulle tycka att diktverken och de litterära dokumenten över huvud skulle ge tillförlitliga besked, men så är det inte. De undergår en oavbruten förvandling, de nya ögonen diktar in ett nytt innehåll i dem, man skapar den ena legenden efter den andra på grundval av till synes samma material, och till slut är det ingen som vet "wie es eigentlich gewesen ist", för att citera Rankes berömda sats.

Hur främmande har inte tjugutalet blivit för dem som nu tillrättalägger litteraturhistorien! Det verkar närmast okänt land. Man får ständigt belägg för det. Senast slog det mig när jag läste vad Olof Lagercrantz skrev om Edith Södergran i serien "Svenska lyriker". Han vill avliva tidigare legender och kommer med en ny i stället. Den går ut på att Edith Södergrans enda sanna motiv var döden, allting annat som hon skrev om och gick upp i med hela sin själ avfärdar han som tillfälliga förvillelser eller rent av som "ovärdiga" avsteg från den rätta vägen. Man ser för sig en diktare som oavlåtligt, från början till slutet, är upptagen av sitt eget individuella öde, som inte kan se annat än den "död" (läs: förintelse) som hotar hennes personlighet och för vilken allting annat, alla mänskliga och religiösa värden, blivit en "lekarnas lek" som hon finner ett vemodigt behag i, men inte tror på ett ögonblick. Det hela mynnar ut i en

Edith Södergran var i utpräglad grad en handlingsmänniska, och hennes känslor var starkt engagerade i det stora politiska skeendet, samtidigt som hon förde en oavlåtlig inre kamp för att "tvinga sig till kristendom", skriver Hagar Olsson här i polemik mot Olof Lagercrantz artikel om Edith Södergran den 24/3, "Lekarnas lek".

tolkning av en av de sista dikterna, enligt vilken även denna rena och genomskinliga poesi, som på rytmens hemlighetsfulla vägor flödar direkt ur det innersta i ett människohjärta skulle vara ett utslag av den lustiga uppståndelseleken. Såvida inte den älskade, som i dikten ger människobarnet ett svar, helt enkelt är döden — som nu till slut har klätts ut i en gnistrande krona. Ja, tänkte jag, så ser alltså Edith Södergran ut när man läser henne med femtitalets ögon. Man diktar in i hennes poesi en intighetslegend som ter sig så naturlig nu, i atomkrevadernas dagar, med röken från förintelseligren i det civiliserade Europas mitt som outplänlig bakgrund, men som inte kan anpassas på livsstämningen under och efter första världskriget, då Edith Södergrans dikt blev till, med mindre man gör våld på dikten och undertrycker väsentliga sidor hos den personlighet som skapade den.

Jag vill visst inte förneka att artikeln om "lekarnas lek" var oerhört fascinerande. Fastän jag själv sökt diktaren nära i livstiden kunde jag inte undgå att för ett ögonblick beröras av den lockande fiktion. Och på vissa punkter borrade sig författaren onekligen fram till något väsentligt som hittills varit undanskymt. Hans styrka är ju att han tycktes befria sig från den påverkningsbråte som litteraturerna tolkare annars opererar med och går direkt på dikten. Det är ett friskt grepp som ger resultat. Han gav närbilder som man inte glömmer, som kastar ett nytt ljus över dödsmotivet hos Södergran. Jag tänker särskilt på de många, i och för sig så förtjusande, sagobetonade fantasierna kring en död ung kvinna, som i denna tolkning fick en skakande realitet, och på älskaren med de "kalla ögonen", som i detta nirgångna och grymma ljus bör ha givit de ivriga sexualdetektiverna något att tänka på. Det är bara det att helhetsbilden blev lidande på utzoomningen av de frappanta detaljerna. Att belysa det samlade uttrycket för en skapande personlighet med utgångspunkt från ett enda motiv, här dödsmotivet, kan vara effektfullt, men måste bli skevt. Med minst lika goda skäl och lika starka belägg kunde man göra gällande att Edith Södergrans dikt var en hymn till livet, så mycket mera gripande som den blev till i dödens omedelbara närhet. Det blir till slut en lek med ord — även i naturen är livet och döden oupplösligt förenade, livet bär dödens frö inom sig och döden lever.

Det är sant att man hos Södergran själv kan läsa om "lekarnas lek" i betydelsen av alltings intighet. Det är i dikten med det talande namnet "Materialism". Men att ta en sådan bekännelse som bevis på en genomförd livsuppfattning är att våldföra sig på en diktare som så spontant som Edith Södergran gav uttryck åt stundens stämningar. Vi skulle alla i vissa stunder kunna göra en sådan bekännelse, även de troendie, även helgonen har ögonblick då förnekelsens röst inom dem viskar: "Dock finnes ingen själ och har det aldrig funnits någon själ." Men varför förbjöd dikten som följer strax efter denna och konciperats vid samma tid, dikten om hyacinten som står så tapper, förvissnsfull och all, en hyacint som ej kan dö, som stiger full av markens sorgiösa triumf: "Ävs oövervinnlighet, säkert, utan motstånd i världen"? Det var ändå den hyacinten Edith Södergran identifierade sig med, hon skrev en gång en tjusande saga om sig själv där hon kallade sig Hyacinthа, och uttrycken för växtkraftens, styrkans, sorglöshetens triumf är oräkneliga i hennes diktning. Varför skola bort allt detta? I ett brev till mig skriver hon, på tal om det "sjuka" hon finner hos mig, intighetskänslan som jag i mina ungdomsverk kallade "fasan": "Överlämna dig åt min vilja, åt solen, livskraften, pranan. Låt livet kämpa till det yttersta, som det alltid kämpar i naturen. Jag är just den som är gjord för att hjälpa dig, ty jag är bliven sällheten och ljuset självt.

— — — Mitt levande förråd av kraft vill jag strömma ut över dig. Jag är livet, det glada livet."

"Låt livet kämpa till det yttersta." Det är enligt min mening en mera talande symbol för Edith Södergrans diktning och liv än något abstrakt begrepp vi kan finna på. Hon älskade att gå ut i naturen och "befria", hjälpa fram sådant som var undertryckt och illa kränt. Hon var i utpräglad grad en handlingsmänniska, och det var därför diktaren det ihland kunde förefalla henne som en fadd lek. Handlingen, dådet, var hennes livslust, det var inte för intet hon talade om det "mättöst koleriska" i sitt temperament. Det var inte några "ovärdiga månader" i hennes liv då hon besjöng kriget och revolutionen som våldsamma utbrott av förnyelsens krafter. Man har ingen rätt att bedöma företeelser i det förflutna från den efterkrigstidens synpunkt som sett vilken riktning utvecklingen senare tagit. Man måste se dem sådana de tedde sig då, och den som i ungdomsåren upplevde stämningarna efter första världskriget vet vilken gränslös förhoppning som mängde sig in i den förtvivlan man kände — ja, själva den omständigheten att man ännu hade kraft till meddlandе och förtvivlan gav hoppet näring. Allt detta avspeglar sig i den expressionistiska tjugutalslitteraturen, som man nu, utan känsla för en obestridlig tacksamhetsskuld, ser med på och låtsas förakta, sedan den verkliga dekadansen med förlamad vilja, inhrusen tro och sterll likgiltighet för mänskligheтens framtid har satt in på allvar. Vad ryska revolutionen beträffar, så kan man i Sverige knappast göra sig en föreställning om den hänförelse med vilken den hälsades i Finland, som ju var en del av det ryska riket och hoppades allt av en radikal förändring. Jag minns med vilken iver jag redan i skolåren väntade på "revolutionen", som låg i luften, och slukade skrifter om de ryska revolutionärerna och terroristerna, för det mesta unga kvinner ur de högsta kretsarna, besjälade av en övermänsklig idealitet. Och hur outhärdlig var inte den tryckande känslan av att är från är ingenting "hände"!

Det är sådana omständigheter man måste ha med i bildkället när man bedömer den "profetiska" sidan av Edith Södergrans diktning. Detta allmänpolitiska engagemang kan tyckas oprodomerligt hos en författare, om man bedömer honom efter fyrti- och femtitalets ljdividualistiska modell. Men på tjugotalet hade diktaren ännu inte sagt upp trohetsförhållandet till mänskligheten. "Vi ha ansvaret på oss för hela mänskligheten och alla dess kval", skrev Edith Södergrun i ett brev till mig. Det var naturligt för henne att känna så, därför brusar också i hennes diktning allt det profetiska, starka och förvåntansfulla som låg i tiden och som gav oss alla som upplevde det luft under vingarna.

Det är inte bara denna av tidsstämningen och det handlingskraftiga temperamentet betingade, mot världen vända sida av Edith Södergrans väsen som blir skevt belyst om man skjuter fram dödsmotivet som det väsentliga i hennes diktning. Också den inre kampen, den religiösa eller moraliska, hur man nu vill uttrycka det, som gav hennes liv dess resning och till slut utlöste hennes krafter, fallet tillsammans och allt. Det var en kamp om vilken hon själv skriver: "Jag brottas ohyggligt med min karaktär. Jag vill lugn i varje ögonblick, jag vill ha varje min tanke och själsrörelse i mitt våld. Och jag bär i mitt inre något mättlöst kolerisk. — — — Jag vill endast ett: segern över mig själv." Man kan i breven steg för steg följa denna uppvallande kamp, jag tror att ingen skall kunna läsa dem utan at. skakas i sitt innersta av denna hårdnackade strävan till helgonlik självövervinnelse hos en människa med sådana fonder av outlöst sinnlig livsberusning och animalisk kärlek till detta livet. Man kan gott säga att hon fullföljde kampen med livet som insats, den värde kanske mera på hennes krafter än lungsoten. Hon säger det själv: "Är helt sönderbråkad av att tvinga mig till kristendomen, hungrig som en varg efter Dionysos." Så nog låg det realiteter bakom den smärtsamt extatiska spänning som skäver i hennes dikter och laddar upp dem till ett fantastiskt crescendo. Det var först mot slutet som motsättningen löste sig, och det är det som ger de sista dikterna deras underbara tonande stillhet. Men det var inte döden som gav henne svaret bortom alla himlar: "Jag är den du älskar och alltid skall älska." Det var Kristus. Inte bokstavnas, inte trons och inte förständets Kristus.

Men klitchéerna, det konventionella mysteriets Kristus, förneken av landet som icke är.

HAGAR OLSSON

*

Hagar Olsson är alltid djupt engagerad, varm och hänförd, då hon polemiserar mot henne är som att sätta upp sitt pekfinger mot en stark vind. Jag har desto större skäl att avstå från ett svar som Hagar Olsson här yttrat sig i ett ämne som hon står närmare än någon annan. Endast en sak vill jag säga: den artikelserie om svenska lyriker jag är sysselsatt med kan naturligtvis inte bli annat än subjektiva porträtt, speglande min uppfattning i det ögonblick jag målar dem. Jag vill ej heller förneka att vissa drag och linjer som jag tycker tidigare blivit mindre beaktade överbetonas. Diktemotivet hos Edith Södergran är enligt min mening oerhört väsentligt, men får inte undanskymma att hon också hade andra motiv och ambitioner. Entydiga lösningar önskar jag verkligen inte servera.

OLOF LAGERCRANTZ

Dumkvickt

Evelyn Waughs senaste bok, miniatyrromanen *Love among the Ruins* (Chapman and Hall, 6 shilling), är en satir över framtidens "välfärdsstat", fulländad under ministären Eden—Bevan. "I det nya England som vi bygger upp finns inga brottslingar. Det finns blott offer för en ofullkomlig social hjälpverksamhet". Enligt denna paroll är mördare, mordbrännare och sexualförbrytare samhällets sköteharn, medan vanligt folk har det fattigt och lecksamt. Romanens kärlekshistoria får sin originalitet genom att den kvinnliga partnern har helskägg. En rad burtiga notiser säge, men i det hela faller satiren till marken genom sin i skilda meningar extrema grovhet. Möjligen döljer sig även i denna skrift någon av de subtila religiösa tankegångar som kännarna brukar upptäcka hos Waugh; i så fall är pärlan denna gång mer än vanligt inbjtdad.

HERBERT TINGSTEN

Om Finland

Finnarna har på flera sätt nått bättre resultat än de flesta andra nationer när det gäller att presentera det egna landet inför en internationell publik. Den första vetenskapliga atlasen över Sverige är visserligen under utgivande, men "Atlas över Finland" har redan utkommit i flera upplagor. Finland har nu också presenterat en geografisk handbok på engelska, skriven av landets främsta specialister på olika områden av dess geografi (*Suomi, A General Handbook on the Geography of Finland*, utgiven av Finlands geografiska sällskap, 60 kr.); Sverige har däremot ännu ej fått en sammanfattande vetenskaplig geografisk behandling. Man kan inte tänka sig en mera sympatisk form för utlandspropaganda än den finska handboken. Hela framställningen är ytterst modest och har ingenting av den skrytsamhet som så ofta blandas in i framställningar avsedda för en internationell publik.

Ur det rika innehållet må här endast ett kapitel dras fram: Henrik Renkvists om de inre vattnen. När Finland kallas de tusen sjöars land är detta tal alldeles för lågt. Man räknar med att landet har inte tusen, utan 55.000 sjöar (ett antal som dock vida överträffas av Sverige). Men det är inte lätt att räkna Finlands sjöar ens på goda kartor; ofta är det nästan omöjligt att avgöra vad som skall anses som självständiga sjöar och vad som blott är avsnörda delar av en enda stor sjö. Man har föreslagit namnet Sätanen på det största sammanhängande systemet, Salmaq namnet är inte en svordom, utan innehåller det finska ordet för hundra och syftar på det stora antalet vikar som avsnörs från varandra genom smala sund. Vattenståndet kan i detta sjösystem vara 20 cm högre i norr än närmast utloppet. Sjöbredden är ett av de sätt på vilka karaktär, beroende på hurudan berggrundens yta är. I Finland är den på det hela mycket flack, och därför finns det bara en finsk sjö som är mer än hundra meter djup mot tio svenska och 35 norska.

SVEN DAHL

Jur kand.-examen avlades på tisdagen vid Uppsala universitet av Magnus Sjöberg, gtl.

Ett "sjuhundrade" jubelevenemang på Norr på Söder

CARL AXELS VRAKPRIS-DAGAR

börjar i dag kl. ½9

KOSTYMER

Kostymer Moderna modeller och mönster från 89:-

Sport- och Tweedkostymer ..... från 79:-

Blazers i moderna modeller och mönster från 49:-

Flanellbyxor ..... från 27:-

Poplinrockar ..... från 59:-

625 st. REGNKRAGAR av plast, svarta eller olivfärgade 7:90

431 REGNROCKAR av gummerad väv i olika utföranden, modeller och färger 29:-

Fritidskostym (jacka och långbyxor) i amerikansk gabardin, grå eller beige. Storl. 44 t. o. m. 54 ..... 49:-

Fritidsjacka i lumberjackmodell, amerikansk gabardin ... 14:90

Poplinrock i ungdomsmodell vacker duvblå färg, bälte runt om 39:-

SKJORTOR

Skjortor av sanforpoplin med fast krage, vita, enfärgade och kulörta 9:90

Skjortor av sanforpoplin med 2 lösa kragar ... från 13:90

Sommarskjortor med ½-lång ärm ..... från 5:90

Sportskjortor i enf. bomullsgabardin 12:90

Nylonskjortor med smärre skönhetsfel 29:-

D:o av schweiziskt fabrikat i förstkl. utförande ... 39:-

UNDERKLÄDER

Benkläder i slipmodell, 100 % bomull 2:70

Tröja utan ärm 2:70

Benkläder i slipmodell, nylon/rayon 4:60

Tröja utan ärm 4:60

Benkläder i spunnen nylon, slipmodell 4:90

Tröja utan ärm 4:90

Näsdukar Kulörta, bom., pr ½ ds 3:45

Vita, bomull, pr ½ ds 3:95

Badhanddukar frotté 1:65, 1:95

Badbyxor ..... från 3:90

Slipsar av rayonsiden från 1:90

Scarves i bomull ... från 2:90

D:o i helsiden ..... från 5:90

College-tröjor i vacker velour-kvalitet 13:90

Hattar av ullfilt eller stråfrån 3:90

D:o av hårfilt, moderna modeller och färger ... 12:90

Nappahandskar med nätöverdel 12:90

Träningsoverall av bomull 19:90

SKOR

1.289 par herrskor i svart och brun boxkalv utförsäljes enormt billigt!

OBS.! Realisationsvaror bytes ej och reserveras endast mot handpenning motsvarande halva utförsäljningspriset!

På NORR: Kungsgatan 52

CARL AXEL

På SÖDER: Götgatan 30

© Tingstensamlingen Publicerad med tillåtelse av Dagens Nyheter AB.